

ARANY TÓTH MARIANN*

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog a munkajogviszonyban

A munkajogi és a polgári jogi szabályozás megújítása jelentős változást hozott a személyiségi jogok védelme területén. A hatályos szabályozás mérföldkövének tekinthető, hogy a munkajogviszony sajátosságaira tekintettel megalkotásra kerültek a személyiségi jogok védelmének szabályai a munka törvénykönyvről szóló 2012. évi I. törvényben (Mt.). A munkajogi és a polgári jogi szabályozás az Mt. és Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) egymáshoz való viszonyában e tekintetben összehangoltan szabályozásra került.¹

A személyiségvédelem jogintézményének újraszabályozása a személyiségi jogok számos aspektusát érintette, amelyek közül az egyik legjelentősebb előrelépés a személyiség szabad érvényesítéséhez való jog rögzítése a törvényben. A Ptk. 2:42. § (1) bekezdés generálklauzulaként előírja, hogy „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesítse, és hogy abban őt senki ne gátolja.” Az Mt. 9. § (1) bekezdés alapján e rendelkezés alkalmazandó a munkajogviszonyban is, amely a munkavállalók személyiségi jogai védelme szempontjából a következőképpen fogalmazható meg: „A munkavállalónak joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesítse, és hogy abban őt senki ne gátolja.”

Ezen generálklauzula a személyiségi jogok védelme egyik sarokpontjának tekinthető. A jelen tanulmány célja az, hogy a munkavállaló személyisége szabad érvényesítéséhez való joga szabályozásának egy-egy szempontját bemutassa a jogintézmény rendeltetésére tekintettel.

I. A szabályozás magánjogi kodifikációs előzményei

A Ptk. 2:42. § (1) bekezdés szövegszerűen a magyarországi magánjogi kodifikáció előkészítő munkálatait figyelembe véve került megalkotásra. A 20. századi magánjogtudomány eredményei alapján – a jogképesség fogalmára építve – került kidolgozásra a

* jogi főreferens, Nemzetgazdasági Minisztérium – A leírtak a szerző álláspontját foglalják össze.

¹ 1. egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény 175. § (4) bek. 2014. március 15-ei hatállyal.

személyiség védelme a kódextervezetekben, amely mintegy száz év elteltével mintául szolgált a személyiség szabad érvényesítéséhez való jog megfogalmazásához.² E jogot már tartalmazta az 1916-ban közzétett ún. II. Bizottsági Jelentés a következőképpen:

„Mindenkinek joga van arra, hogy a törvénynek és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse és hogy ebben őt senki se háborítsa (személyiség joga).”³

E rendelkezés megfogalmazásának indoka az volt, hogy „a személyiség joga mint abszolút jog, pozitív irányban is meghatározottassék.” Az 1928-ban előterjesztett Magyarország Magánjogi Törvénykönyve javaslata (Mtj.) 107. §-a a személyiség jogára vonatkozóan a személyiség szabad érvényesítését e rendelkezéssel egyezően rögzítette.⁴ Annak Indokolása kiemeli, hogy „[...] Az alanyi értelemben vett személyiség nemcsak vagyoni érdekű jogosítványok érvényesítésének jogát jelenti, hanem a legtágabb értelemben minden jogét, amellyel a tárgyi jog a jogképes alanyt felruhazza, tehát oly jogokét is, amelyekhez a személynek csupán szellemi vagy erkölcsi érdekei fűződnek. A tárgyi jognak a személyiség alanyi jogát ebben a körben is védelemben kell részesítenie. Sőt specifikus értelemben vett személyiségvédelemre voltaképpen csak ebben a szellemi és erkölcsi körben van szükség; [...] E szellemi és erkölcsi érdekű jogok szabad kifejtésének tárgyilag biztosított lehetősége alkotja szűkebb értelemben a személyiség alanyi jogát.”⁵

E szövegtervezeteket megelőzően ugyanakkor már az 1900-ban közzétett tervezet előkészítő dokumentumaiban is kifejezésre került a vagyoni érdeken túl az immateriális érdekek védelme.⁶ A tervezetek közül azonban az Mtj. tartalmazta legkimunkáltabban a személyiség szabad érvényesítéséhez való jogot a személyiség joga cím alatt általánosan, és a szolgálati szerződésre vonatkozóan önálló fejezetben a munkavállaló személyiségének védelmét biztosító egyes jogokat.

A polgári jogi kodifikáció következő korszakában, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.) megalkotásakor a személyhez fűződő jogok című fejezetben e jogok törvényi védelme került deklarálásra. A törvény módosításait is figyelembe véve azonban a személyiség szabad érvényesítéséhez való jog nem került szabályozásra. A jogirodalomban került kimunkálásra, hogy a személyiségi jogok általában biztosítják a személyiség szabad kibontakoztatását.⁷

A munkajogi szabályozást tekintve a Munka Törvénykönyvről szóló 1992. évi XXII. törvény (1992-es Mt.) a munkavállaló személyisége védelmét a joglemondás jogintézményével összefüggésben szabályozta (8. § (2) bek.). Ugyanakkor az 1959-es Ptk. irányadónak volt tekinthető a munkaviszonyban a személyhez fűződő jogok védelme

² VÉKÁS LAJOS: *Magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükrében*. Magyar Tudomány 2014/1. 87. p.

³ A képviselőház által kiküldött külön bizottságnak 1192. szám alatt előterjesztett jelentése a polgári törvénykönyvre vonatkozó 886. számú törvényjavaslatról In: A Polgári Törvénykönyv Törvényjavaslatának Tárnyalása a Képviselőház külön Bizottságában. II. Bizottsági Jelentés, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916. 2. kötet, 38. p.

⁴ Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, Magyar Királyi Igazságügyminisztérium, Budapest, 1928. 29. p.

⁵ Indokolás Magyarország magánjogi törvénykönyvének a M. KIR. Igazságügyminisztérium által 1928. március 1-én az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatához. I. kötet, Budapest, 1929. 52. p.

⁶ Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. I. kötet. Bevezetés, Személyjog, Csallád-jog. Grill Károly császári és királyi udvari könyvkereskedés, Budapest, 1901. 153–154. pp.

⁷ TÖRŐ KÁROLY: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. KJK, Budapest, 1979. 59. p.

tárgyában a munkaviszony sajátosságaira tekintettel.⁸ A munkavállaló személyiségének szabad kibontakoztatása általánosságban nem került nevesítésre a munkajogi ítélkezési gyakorlatban, a „személyiség érvényesítése” az egyes személyiségi jogok megsértésével összefüggésben került értékelésre.⁹ A munkajogi dogmatikában az 1992-es Mt. hatálya alatt a személyiségvédelem a munkaviszonyban a munkáltató védelmi jellegű kötelezettsége, vagy gondoskodási kötelezettsége alapján került meghatározásra.¹⁰ Egyes álláspont rámutatott arra is, hogy a munkavállaló elidegeníthetetlen joga a személyisége kibontakoztatásához való jog.¹¹

A személyiségvédelem szabályozásának fejlődését tekintve megállapítható, hogy a Ptk. hatályba lépése jelentette az áttörést a polgári jogi és munkajogi szabályozás viszonyában. Ennek hatására került egyértelműsítésre a személyiségi jogok védelme a munkajogviszonyban a Ptk. és az Mt. közötti összefüggésben. Habár a generálklauzula az 1916-os szövegtervezetekre vezethető vissza, a szabályozás alapjául szolgáló társadalmi, gazdasági viszonyokban, életviszonyokban, az emberi együttélés feltételeiben bekövetkezett változások és a jogi szabályozás, illetve jogalkalmazói gyakorlat fejlődése lehetővé teszik e klauzula önálló tartalommal való értelmezését. A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog értelmezésében mindazonáltal jelentős szerepe van az Alkotmánybíróság gyakorlatának, melyben az állam intézményvédelmi kötelezettségével összefüggésben a személyiségvédelem megalapozásra került.

II. A személyiség szabad kibontakoztatásához való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában

Az Alkotmánybíróság gyakorlata hatott a személyiségi jogokra vonatkozó rendelkezések újraszabályozására is a Ptk-ban. A törvény a személyiség magánjogi védelmének középpontjába az emberi méltósághoz való jogot helyezi mint minden nevesített és nem nevesített személyiségi jog „anyajogát”, támpontként tekintve az Alkotmánybíróság esetjogát az emberi méltósághoz való jognak mint általános személyiségi jognak, anyajogként való megalkotásával az alapjogvédelmi rendszerben.¹² E jog keretében került nevesítésre a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog is. A 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az emberi méltóság mint az általános személyiségi jog anyajoga magában foglalja a személyiség szabad kibontakoztatásához, vagy a magánszférához való jogot, továbbá az önrendelkezés szabadságához való jogot, a cselekvési autonómiát is.” Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlatában e határozattól kezdve megjelenik a személyiség szabad kibontakoztatásához való

⁸ HAJDÚ JÓZSEF: *A munkavállalók személyiségi jogainak védelme*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 168 p.

⁹ BH1979. 204, BH1992. 387, A BH1999. 402 döntésben a Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor az „ember személyiségének kiteljesedését” a munkavégzéssel összefüggésben a „személyiség elsőrendű fontosságú megnyilvánulásaként” jelölte meg a „munkához való jog alkotmányos deklarációjára” és a Ptk. 75. §-a hivatkozással.

¹⁰ RADNAY JÓZSEF: *Munkajog*. Szent István Társulat, Budapest, 2003 118. p., LEHOCZKYNÉ KOLLONAY CSILLA (szerk.): *A magyar munkajog I.* Vince Kiadó, Budapest, 2005. 217. p.

¹¹ KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. JUSTIS, Pécs, 2010. 298. p.

¹² L. törvényi Indokolás a Ptk-hoz.

jogra hivatkozás, különösen az emberi méltósághoz való jog, mint az „általános személyiségi jog” része.¹³

Az általános személyiségi jog kimunkálásával az Alkotmánybíróság nyomatékosította a személyiségi jogok értékminőségének jellegét. Az 34/1992. (VI. 1.) AB határozatban megállapította, hogy „az általános személyiségi jog, mint az ember értékminőségének a kifejeződése, olyan általános értéket testesít meg, amelynek garanciális védelmét alkotmányosan nem lehet e személyiséget alkotó vonatkozások értékelésétől függővé tenni, hanem annak védelmét (az állammal, illetőleg másokkal szemben) általánosan, s a személyiség tartalmi elveit tekintve egyenlően (egyenlő feltételekkel) kell a törvényi szabályozás szintjén biztosítani.”¹⁴

Az egyéni autonómia kiteljesítését, a személyiség szabad kibontakoztatását vizsgálta az Alkotmánybíróság az egyes nevesített jogokkal összefüggésben is, mint pl. a szabad véleménynyilvánításhoz való jog.¹⁵ A lelkiismereti szabadság jogát pl. a személyiség integritásához való jogként értelmezte, amelynek tartalma szerint „az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével.”¹⁶

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog elsősorban az emberi méltósághoz való joggal összefüggésben jelenik meg, illetve az egyéb alapjogokhoz való viszonyában önállóan. Konkrét tartalma adott esetben a nevesített személyiségi jogokkal összefüggésben határozható meg.

A következetes esetjog értelmében az állam kötelessége tiszteletben tartani és védeni az alapvető jogokat. Az államot tevőleges kötelezettség is terheli; tartózkodnia kell az alapjogok megsértésétől, és gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.¹⁷ A 24/2014. (VII. 22.) AB határozatban az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az „alapjog védelmére irányuló intézményvédelmi kötelessége alapján [...] az államnak meg kell teremtenie azon kereteket, amelyek az emberi méltósághoz való alapjog és annak egyes részjogosultságai gyakorlásához a megfelelő feltételeket, valamint a joggyakorlás során érintett jogi érdekek egyensúlyát biztosítják.”¹⁸

Az emberi méltósághoz való jog és részjogosítványai korlátozása tárgyában érvényesülő jogértelmezési elv továbbá, hogy az emberi méltóság csak az élethez való joggal egységben korlátozhatatlan, azonban egyes részjogosítványai, mint például az önrendelkezési jog, más alapjogokhoz hasonlóan korlátozhatók.¹⁹ Az alapjog-korlátozás alkotmányosságának feltételeire az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése irányadó.

¹³ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 452. p., 8/1990. (IV. 23.) AB hat., ABH 1990, 42, 44-45, 4/1998. (III. 1.) AB hat., ABH 1998, 71, 73-74, 8/2011. (II. 18.) AB hat., ABH 2011, 49, 82-83, 24/2014. AB hat. (VII. 22.) AB hat., ABH 2014, 665, 698.

¹⁴ 34/1992. (VI. 1.) AB hat., ABH 1992, 192, 199.

¹⁵ 7/2014. (III. 7.) AB hat., ABH 2014, 135, 148.

¹⁶ 64/1991. (XII.17.) AB hat., ABH 1991, 297, 313, 17/2001. (VI. 1.) AB hat., ABH 2001, 222, 228-229, 3236/2015. (XII. 8.) AB hat. [23].

¹⁷ 64/1991. (XII. 17.) AB hat., ABH 1991, 297, 314, 21/2013. (VII. 19.) AB hat., ABH 2013, 643, 660.

¹⁸ 24/2014. (VII. 22.) AB hat., ABH 2014, 663, 699.

¹⁹ JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja II. Századvég*, Budapest, 2009. 1905. p.

III. A generálklauzula jelentősége a munkajogi szabályozásban

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog nevesítésével a személyiségi jogok „aktív” oldala is szabályozásra került a személyiségi jogok „passzív” védelme mellett. A szabályozás alanyi jogként biztosítja a személyiség kiteljesítését, a személyiséget alkotó jogosultságok szabad gyakorlását.²⁰ Magában foglalja ezáltal a személyiség fogalmát alkotó ismérveket, úgymint például a jogalany önmaga felőli rendelkezése, az emberhez méltó életfeltételek, életminőség iránti törekvés, az értékek megvalósítása iránti törekvés szabadsága.²¹ Általánosságban a személyiségi jogok védelme által célzott személyi integritás, háborítatlanság, beavatkozás-mentesség biztosításán túl e jog a személyiség megvalósítását szolgálja a jogalany személyiségi jogai elismerésén, a személyisége kiteljesedésének mások általi túsérésén keresztül.²²

Mindezekre tekintettel a személyiség szabad érvényesítéséhez való jog a munkajogviszonyban azt célozza, hogy a munkavállaló jogérvényesítési képességére, készségére, lehetőségére, jogalakítási szabadságára tekintettel a munkaviszonyból eredő jogai gyakorlásakor és kötelezettségei teljesítésekor, a munkafeltételekről való megállapodásban, a munkaköri feladatai ellátásában, a munkavégzés körülményei tekintetében, munkahelyi szociális kapcsolataiban a személyisége fejlesztése iránti jogos érdekét kifejezésre juttathassa és megvalósíthassa, a munkajogviszonyát e tekintetben alakíthassa.²³

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog a munkajogviszonyban a munkajogi jogokra és kötelezettségekre tekintettel álláspontom szerint magában foglalja a munkáltató kötelezettségét a munkavállaló személyisége szabad érvényesítésének tiszteletben tartására, azaz e jog gyakorlását nem gátolhatja, nem akadályozhatja. Továbbá a munkáltató kötelezettségét e jog védelmére, azaz köteles e jog megsértésétől tartózkodni és a szükséges intézkedést megtenni a munkaviszony teljesítése során harmadik személy jogsértő magatartásának megelőzésére, illetve megakadályozására.

A munkavállaló személyisége szabad érvényesítéséhez való joga gyakorlását ezen túlmenően elő kell segítenie, illetve támogatnia a foglalkoztatási és irányítási kötelezettsége keretein belül, a munkavállaló munkavégzési kötelezettségének, mellékkötelezettségeinek teljesítésével összefüggésben és az általános magatartási követelményeknek megfelelő joggyakorlás tekintetében.

A munkavállaló főkötelezettsége – a munkavégzési és rendelkezésre állási kötelezettség – teljesítése nem zárja ki a személyiség szabad érvényesítését [Mt. 42. § (2) bek. a) pont, 52. § (1) bek. a)-c) pontok]. A munkavállaló személyisége szabad érvényesítéséhez való jog ezzel összefüggésben a munkavállaló képességeinek kibontakoztatásához fűződő érdekeket juttatja kifejezésre. Funkcióját tekintve védi a munkavállaló cselekvési lehetőségét a munkaviszonyból eredő jogok gyakorlásával és kötelezettségek teljesi-

²⁰ OSZTOVICS ANDRÁS (szerk.): *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet, Opten, Budapest, 2014. 256. p.

²¹ PETRIK FERENC: *A személyiségi jogok az új Polgári Törvénykönyvben*. Magyar Jog 2004/5. 260-261. PETRIK FERENC: *Polgári Jog I/IV.*, HVG-ORAC, Budapest, 2013. 173. p.

²² LENKOVICS BARNABÁS – SZÉKELY LÁSZLÓ: *A személyi jog vázlata*. Eötvös József Kvk, Budapest, 2014. 96. p., 20 id. mű 257. p.

²³ KISS GYÖRGY: *Az egyéni és a kollektív akaratképzés dogmatikája és politikája a munkajogban, az alapjogok tükrében*. Jogtudományi Közlöny, 2002/7-8., 330.

tésével összefüggésben, s a munkaviszony alanyai érdekeinek közelítésekor azok több szempontú vizsgálatát teszi lehetővé.

Az Mt. szerinti általános magatartási követelményekkel összefüggésben a személyiség szabad érvényesítéséhez való hozzájárul a munkavállaló munkaviszonyból eredő jogai rendeltetésszerű gyakorlásának elősegítéséhez, a joggyakorlással összefüggő jogsértő, indokolatlan beavatkozás, hátrány kilátásba helyezésének elhárításához.

A munkaviszonyban a feleket megillető egyes jogok és az őket terhelő egyes kötelezettségek egyebekben közvetetten is magukban foglalhatják a személyiség szabad kibontakoztatására való ösztönzést, mint például az ösztönző bérezési formák, az egyéni teljesítménytől függő juttatás, a kreativitás jutalmazása; a munkavállaló szakmai gyakorlatának, képességeinek fejlesztése; a munkáltató irányítási kötelezettsége alapján a munkavállaló képzésen, továbbképzésen való részvétele; illetve pl. az utasítás megtagadhatóságának esetkörei magukban foglalják a munkavállaló döntési szabadságát.

A munkavállaló személyisége kibontakoztatásához fűződő érdekek védelmét célozzák közvetetten azok a rendelkezések is, amelyek a munkajog tárgyát érintő tudományterületeken (munkaegészségtan, munkabiztonság, munkapszichológia, munkahelyi „jó-léthez” kapcsolódó szociológiai és gazdaságtudományi kutatások stb.) kidolgozott korszerű elveket a hatályos szabályozásban megjelenítik a munkajogi jogok védelmére, illetve kötelezettségek teljesítésére vonatkozóan mint pl. a munkáltató kötelezettsége a munkavégzéssel járó pszichoszociális kockázatok értékelésére a munkavédelmi szabályozás szerint, a munkavállaló pszichikai integritásának védelme a zaklatással, a jogellenes elkülönítéssel és a megtorlással szemben az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdítására vonatkozó szabályozás szerint.

Ezen túlmenően a személyiség szabad kibontakoztatására irányuló törekvést védik részben az egyes nevesített személyiségi jogok, mint pl. az emberi méltósághoz való jog a munkavállaló érvényesülésének elismerését, a munkavállaló valóságos értékeléséhez fűződő érdeke védelmét.

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jogot is érintően új eleme a szabályozásnak, hogy a jogkorlátozás feltételeit a törvény meghatározza. A személyiség megvalósításához fűződő érdekek mások jogainak korlátai között érvényesíthetők, azok nem sérthetik mások jogos érdekeit, valamint nem ütközhetnek törvénybe. Erre tekintettel a Ptk. 2:42. § (1) bekezdését és az Mt. 9. § (2) bekezdését szükséges figyelembe venni a jogkorlátozás vizsgálatához a munkaviszonyban a joggyakorlás jog által védett mértékének értékeléséhez az adott eset konkrét körülményei alapján.

IV. Kitekintés

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog szabályozásával a polgári jogi és a munkajogi szabályozás az alkotmányos követelmények mentén új alapokon biztosítja a személyiségi jogok védelmét és ezzel előremutató jelleggel kijelöli a személyiségi jogok fejlődésének lehetséges irányát.

A személyiség szabad érvényesítéséhez való jog a munkaviszonyban koherensen illeszkedik a hatályos szabályozás rendszerébe. Az annak alapjául szolgáló „társadalmi

modell” és „emberkép” szem előtt tartásával e jog értelmezésére az Mt., a Ptk. és az Alaptörvény rendelkezéseire figyelemmel összehangoltan kerülhet sor.

A munkavállaló személyiségének kibontakoztatásához való jog érvényesülését mindazonáltal a munkajogviszony alanyainak, s mindenekelőtt a munkavállaló érdekérvényesítő képessége és készsége határozzák meg, amelyeket befolyásolnak különösen a munka megszervezésének jellemzői, a munkavégzés sajátosságai, a foglalkoztatás ismérvei, a munkaformák technológiai fejlettsége, az adott társadalmi, gazdasági viszonyok jellemzői.

MARIANN ARANY TÓTH

DAS RECHT AUF FREIE ENTFALTUNG DER PERSÖNLICHKEIT IM ARBEITSVERHÄLTNIS

(Zusammenfassung)

Die Rechtsgrundlagen des Persönlichkeitsschutzes im ungarischen Recht wurden in den vergangenen Jahren im Rahmen der Kodifikation des bürgerlichen Rechts (Gesetz Nr. V/2013 zum Bürgerlichen Gesetzbuch) und des Arbeitsrechts (Gesetz Nr. I/2012 zum Arbeitsgesetzbuch) neu gestaltet. Eine besonders wichtige Errungenschaft ist die Verankerung des Rechts auf freie Entfaltung der Persönlichkeit im § 2:42 unGB, das nach § 9 Abs. 1 unArbGB im Arbeitsverhältnis zu beachten ist. Nach dieser Generalklausel „Jeder hat das Recht, im Rahmen des Gesetzes und der Rechte anderer seine Persönlichkeit frei zu entfalten, und daran durch niemanden gehindert zu werden.“ Das Recht auf freie Entfaltung der Persönlichkeit als eigenständiges Recht zielt darauf ab, die Verwirklichung der Persönlichkeit des Arbeitnehmers, ihr Wertstreben durch menschenwürdige Lebensgestaltung zu schützen. Die Formulierung geht auf die Entwürfe eines bürgerlichen Gesetzbuches von 1916 zurück, hat es aber zeitgemäßen Inhalt in Einklang mit den konstituierenden Prinzipien der geltenden Privatechts- und Verfassungsordnung. Den Fortschritten im Gesetzgebung zufolge ergänzen sich der arbeitsrechtliche, zivilrechtliche und verfassungsrechtliche Persönlichkeitsschutz kohärent.